

МЕТОДИ ОБРОБКИ ПРИРОДНОЇ МОВИ

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	12 Інформаційні технології
Спеціальність	121 Інженерія програмного забезпечення
Освітня програма	Інженерія програмного забезпечення інтелектуальних кібер-фізичних систем в енергетиці
Статус дисципліни	Вибіркова
Форма навчання	заочна
Рік підготовки, семестр	3 курс, весняний семестр
Обсяг дисципліни	4,0 кредити ECTS /120 годин (8 годин лекцій, 4 години лабораторних занять, 108 годин — самостійна робота студента)
Семестровий контроль/ контрольні заходи	Залік, МКР, захист лабораторних робіт
Розклад занять	http://rozklad.kpi.ua
Мова викладання	Українська
Інформація про керівника курсу / викладачів	Лектор: к.т.н., доцент, Статівка Юрій Іванович, statyvka-yu@iit.kpi.ua Лабораторні заняття: к.т.н., доцент, Статівка Юрій Іванович, statyvka-yu@iit.kpi.ua
Розміщення курсу	https://ecampus.kpi.ua

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

В курсі розглядаються як концептуальні основи комп'ютерної лінгвістики, необхідні розробнику систем обробки природної мови (NLP – Natural language Processing), так і методи, алгоритми та технології для практичної їх побудови.

Значна увага приділяється розгляду класичних та новітніх методів і засобів лексичного, морфологічного, синтаксичного, семантичного аналізу та моделювання природної мови, та їх застосуванню до української мови.

Метою дисципліни є опанування студентами теоретичних знань та набуття практичного досвіду проектування і побудови NLP-застосунків.

Предмет дисципліни — методи та засоби розробки NLP-застосунків.

Завдання. В результаті вивчення дисципліни у студентів повинні сформуватися наступні компетентності:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 2);
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК 3);

фахові:

- здатність накопичувати, обробляти та систематизувати професійні знання щодо створення тестування і супроводження програмного забезпечення та визнання важливості навчання протягом всього життя (ФК 10);
- здатність до алгоритмічного та логічного мислення (ФК 14).

Після засвоєння навчальної дисципліни студенти мають продемонструвати такі програмні результати навчання:

- Аналізувати, цілеспрямовано шукати і вибирати необхідні для вирішення професійних завдань інформаційно-довідникові ресурси і знання з урахуванням сучасних досягнень науки і техніки (ПРН 1);
- знати кодекс професійної етики, розуміти соціальну значимість та культурні аспекти інженерії програмного забезпечення і дотримуватись їх в професійній діяльності. (ПРН 2);
- вміти розробляти людино-машинний інтерфейс (ПРН 8).

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Пререквізити дисципліни. Знання, отримані при вивченні дисциплін: «Основи програмування» «Об'єктно-орієнтований аналіз та конструювання програмних систем», «Комп'ютерна дискретна математика», «Алгоритми та структури даних».

Постреквізити дисципліни. Компетенції, отримані студентами в процесі вивчення дисципліни можуть бути використані при виконанні дипломної роботи.

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1 Моделювання мови і мовлення

- Тема 1.1. Вступ до обробки природної мови.
- Тема 1.2. Мовлення: розпізнавання та синтез.
- Тема 1.3. Методи обробки елементів тексту.
- Тема 1.4. Мовні ресурси і завдання NLP.
- Тема 1.5. Діалогова система на основі правил.
- Тема 1.6. Штучний інтелект (ШІ) в контексті NLP.
- Тема 1.7. Мовні моделі і великі мовні моделі.

Розділ 2 Часткові завдання NLP-систем

- Тема 2.1. Пошук шаблонів (pattern) у тексті.
- Тема 2.2. Частиномовний та синтаксичний аналіз.
- Тема 2.3. Семантичний аналіз.
- Тема 2.4. Представлення тексту.
- Тема 2.5. Генерування тексту засобами ШІ.
- Тема 2.6. Генерування тексту засобами LLM.

Розділ 3 Застосування NLP-систем

Тема 3.1. Класифікація текстів.

Тема 3.2. Анотування тексту.

Тема 3.3. Вилучення даних.

Тема 3.4. Автоматизація перекладу.

4. Навчальні матеріали та ресурси

Основна література

1. D. Jurafsky, J.H. Martin: Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition, 3rd ed. https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/ed3book_jan72023.pdf
2. Методи обробки природної мови: Феномен ChatGPT [Текст]: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра за освітньою програмою «Інженерія програмного забезпечення інтелектуальних кібер-фізичних систем в енергетиці» / автор: Ю. І. Стативка; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові дані (1 файл: 621 кбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 67 с.
3. Hobson Lane. Natural Language Processing in Action. Understanding, analyzing, and generating text with Python/ Hobson Lane, Cole Howard, Hannes Napke. – Manning Publications Co., 2019. – 544 p.

Додаткова література

4. J. Thanaki: Python Natural Language Processing. // Packt Publishing, 2017.
5. K. Bhavsar, N. Kumar, P. Dangeti: Natural Language Processing with Python Cookbook. // Packt Publishing, 2017.
6. Lewis Tunstall. Natural Language Processing with Transformers, Revised Edition / Lewis Tunstall, Leandro von Werra, Thomas Wolf. – Beijing-Boston-Farnham-Sebastopol-Tokyo : O'Reilly Media, Inc., 2022. – 383 p.
7. Sowmya Vajjala. Practical Natural Language Processing / Sowmya Vajjala, Bodhisattwa Majumder, Anuj Gupta, Harshit Surana / - O'Reilly Media, 2020 — 456 p.
8. D. Chopra, N. Joshi, I. Mathur: Mastering Natural Language Processing with Python. // Packt Publishing, 2016.
9. N. Hardeniya, J. Perkins, D. Chopra, N. Joshi, I. Mathur: Natural Language Processing: Python and NLTK. // Packt Publishing, 2016.
10. N. Hardeniya: NLTK Essentials. // Packt Publishing, 2015.
11. S. Bird, E. Klein, E. Loper: Natural Language Processing with Python. // Packt Publishing, 2015.
12. J. Perkins: Python 3 Text Processing with NLTK 3 Cookbook. // Packt Publishing, 2014.
13. A. Clark, C. Fox, S. Lappin (eds.): The Handbook of Computational Linguistics and Natural Language Processing. // Wiley-Blackwell, 2010.

Інформаційні ресурси

14. <https://github.com/LinguisticAndInformationSystems/mphdict>
15. <https://lang.org.ua/uk/>
16. https://github.com/UniversalDependencies/UD_Ukrainian-IU
17. <https://mova.institute/>
18. <https://spacy.io/models/uk>

5. Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Лекційні заняття

Лекція 1. Вступ до обробки природної мови.

Обробка природної мови (Natural language Processing, NLP). Завдання обробки природної мови. Природна мова як система. Методи обробки природної мови. Сучасний стан NLP: класичні підходи і штучний інтелект, великі мовні моделі (Large Language Model, LLM). Мотиваційний приклад — діалогова система.

Лекція 2. Мовлення: розпізнавання та синтез.

Методи розпізнавання та синтезу мовлення. Використання у програмних застосунках засобів розпізнавання та синтезу усного мовлення. Українські SST і TTS.

Лекція 3. Діалогова система на основі правил.

Чат-боти і віртуальні асистенти. Архітектура. Функції. Засоби реалізації.

Лекція 4. Генерування і анотування тексту засобами ШІ.

Застосування методів ШІ до завдань генерування тексту. Генерування і анотування тексту засобами LLM.

Лабораторні заняття

Лабораторне заняття 1. Текстовий і голосовий ехо-бот (діалоговий застосунок)

Українські SST і TTS. БД для віртуального асистента.

Лабораторне заняття 2. Віртуальний асистент, заснований на правилах.

Захист лабораторних робіт.

Перелік лабораторних робіт

1. ЛР 1. Діалогові програми: Текстовий і голосовий ехо-бот та чат з використанням LLM.

2. ЛР 2. Віртуальний асистент, заснований на правилах.

Контрольна робота

Метою контрольної роботи є закріплення та перевірка теоретичних знань із освітнього компонента, набуття студентами практичних навичок самостійного вирішення задач.

Самостійна робота студента

Теми для самостійного опрацювання:

Розділ 1 Моделювання мови і мовлення

Тема 1. Методи обробки елементів тексту.

Токенізація, стемінг, лематизація, сегментація.

[1, розділ 2; 3, розділ 2]

Тема 2. Мовні ресурси і завдання NLP.

Мовні ресурси української мови: первинні - словники, корпуси текстів; вторинні — мовні моделі. словники, корпуси текстів. Словники і корпуси текстів української мови — методи доступу і варіанти використання.

[14-18]

Тема 3. Штучний інтелект (ШІ) в контексті NLP.

Основні поняття.

[1, розділ 7]

Тема 4. Мовні моделі і великі мовні моделі.

Мовні моделі і великі мовні моделі .

[1, розділи 9 і 10; 3, розділи 6 і 10]

Розділ 2 Часткові завдання NLP-систем

Тема 5. Пошук шаблонів (pattern) у тексті.

[1, розділ 21; 3, розділ 11.2]

Тема 6. Частиномовний та синтаксичний аналіз.

POS-тегування. Граматика з фразовою структурою. Граматика залежностей.

[1, розділи 8.2, 17, 18]

Тема 7. Семантичний аналіз.

Розв'язання анафори. Розпізнавання іменованих сутностей.

[1, розділи 8.3, 26; 3, розділ 11.4]

Тема 8. Представлення тексту.

Векторне представлення. Набір слів. n-грами. Нейромережеві моделі.

[1, розділ 6; 3, розділи 2.2, 6, 10]

Розділ 3 Застосування NLP-систем

Тема 9. Класифікація текстів.

Методи класифікації: класичні і нейромережеві.

[1, розділ 4; 3, розділи 4.1, 4.5, 4.6]

Тема 11. Вилучення даних.

Методи вилучення даних з неструктурованого тексту.

[1, розділ 22.4; 3, розділ 11.3]

Тема 12. Переклад.

Автоматизований переклад.

[1, розділ 25]

Приблизний розподіл часу СРС

№ з/п	Вид самостійної роботи	Кількість	Кількість годин СРС
1	Виконання лабораторних робіт	2	10
2	Підготовка до лабораторних занять	2	8
3	Опрацювання тем, винесених на СРС	12	84
4	Підготовка до МКР	1	6
Разом			108

Політика та контроль

6. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Система вимог при вивченні дисципліни:

- правила відвідування занять: заборонено оцінювати присутність або відсутність здобувача на аудиторному занятті, в тому числі нараховувати заохочувальні або штрафні бали. Відповідно до РСО даної дисципліни бали нараховують за відповідні види навчальної активності на лекційних та лабораторних заняттях.
- правила поведінки на заняттях: студент має можливість отримувати бали за відповідні види навчальної активності на лекційних та лабораторних заняттях, передбачені РСО дисципліни. Використання засобів зв'язку для пошуку інформації на гугл-диску викладача, в інтернеті, в дистанційному курсі на платформі Сікорський здійснюється за умови вказівки викладача;
- політика дедлайнів та перескладань: якщо студент не проходив або не з'явився на МКР (без поважної причини), його результат оцінюється у 0 балів. Перескладання результатів МКР не передбачено;
- політика щодо академічної доброчесності: Кодекс честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» <https://kpi.ua/files/honorcode.pdf> встановлює загальні моральні принципи, правила етичної поведінки осіб та передбачає політику академічної доброчесності для осіб, що працюють і навчаються в університеті, якими вони мають керуватись у своїй діяльності, в тому числі при вивченні та складанні контрольних заходів з дисципліни «Методи обробки природної мови»;
- при використанні цифрових засобів зв'язку з викладачем (мобільний зв'язок, електронна пошта, переписка на форумах та у соцмережах тощо) необхідно дотримуватись загальноприйнятих етичних норм, зокрема бути ввічливим та обмежувати спілкування робочим часом викладача.

7. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (РСО)

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

Поточний контроль: активність — питання і відповіді на лекційних заняттях, питання і відповіді та участь у ревію на лабораторних заняттях; МКР; виконання та представлення робіт комп'ютерного практикуму (виконання та захист лабораторних робіт).

Календарний контроль: провадиться двічі на семестр як моніторинг поточного стану виконання вимог силябусу (“атестація”).

Семестровий контроль: залік.

Умови допуску до семестрового контролю: семестровий рейтинг — не менше 40 балів.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

Бали	Оцінка
95 - 100	Відмінно
85 - 94	Дуже добре
75 - 84	Добре
65 - 74	Задовільно
60 - 64	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
R < 40	Не допущено

- Активність

Активність (частота, змістовність) участі студента у процесі обговорення відповідних тем на заняттях — питання і відповіді на лекційних заняттях, питання і відповіді та участь у ревію на лабораторних заняттях оцінюється, максимум, 20 балами, які може отримати кожен студент за семестр.

- Роботи комп'ютерного практикуму (лабораторні роботи)

Максимальна кількість балів за виконання кожної роботи комп'ютерного практикуму (лабораторної роботи) становить 30 балів.

Критерії оцінювання:

Виконання кожної з робіт комп'ютерного практикуму (лабораторних робіт):

- виконана у повному обсязі – 30 балів;
- виконана частково — відповідна частка від максимальної кількості балів.

- Модульна контрольна робота

Максимальна кількість балів за модульну контрольну роботу дорівнює 20 балів.

Якість виконання роботи:

- виконана у повному обсязі з необхідними текстовими поясненнями дій та результатів – максимальна кількість балів;
- виконана частково з поясненнями — відповідна частка від максимальної кількості балів;
- виконана без текстових пояснень дій та результатів – не більше чотирьох балів.

- Творче завдання

Студент може обрати додаткове завдання творчого характеру, результати виконання якого можуть бути опубліковані у наукових виданнях, або повідомлені на студентській науковій конференції з публікацією тез. Максимальна кількість балів за виконання творчого завдання — 30 балів, за умови, що загальна кількість балів не перевищує 100 балів.

Розрахунок шкали (R) рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру (шкала рейтингу) складає:

$$R = r_{\text{АКТ}} + r_{\text{ЛР}} + r_{\text{МКР}} + r_{\text{активн}} + r_{\text{ТВЗ}} = 20 + 60 + 20 + (\text{до } 30) = 100 \text{ балів.}$$

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус) «Методи обробки природної мови»:

Склав доцент кафедри ІПЗЕ, к.т.н., доц. Стативка Юрій Іванович

Ухвалено кафедрою ІПЗЕ (протокол № 28 від 15.05.2023 р)

Погоджено Методичною комісією факультету¹ (протокол № 9 від 26.05.2023 р.)

¹

Методичною радою університету – для загальноуніверситетських дисциплін.